

УДК 338.48:379.85

DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2025-1-108-120>

ДЖУМУРАТ Володимир Михайлович

здобувач третього рівня

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького,

м. Черкаси, Україна

Orcid ID: <http://orcid.org/0009-0001-2588-5226>

vldzumurat@gmail.com

СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В СЕРЕДОВИЩІ ЗАГРОЗ, ВИКЛИКІВ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Виокремлено основні негативні виклики розвитку туристичного потенціалу України в періоді воєнного конфлікту. Представлено обсяг туристичного збору у довоєнному та воєнному періодах. Наведено витратну складову економічної діяльності суб'єктів туристичних кластерів, що обслуговують та забезпечують розвиток туристичного потенціалу територіальних destinations країни. Визначено обсяг витрат на розвиток туристичного потенціалу територіальних destinations з державного бюджету та бюджету місцевих громад.

Ключові слова: туристичний потенціал, територіальні destinations, суб'єкти туристичних кластерів, ресурси, бюджетні стимули, туристичний збір.

Постановка проблеми. Парадигма української державності за сучасних тенденцій трансформації економіки обумовлена потребами утвердження в Україні демократичного вектору розвитку із прогресивними поглядами та активною позицією щодо входження у європейський і світовий простір, здійснення продуктивних змін в культурі цінностей, стандартів та пріоритетів суспільно-економічного життя. Головною орієнтацією при цьому є орієнтація на європейські цінності і стандарти в такій галузі, як туризм. Сучасний туризм набуває в Україні статусу посланника миру і співдружності між народами, поваги до їх культур і звичаїв, інструменту співпраці у різних сферах економічної життєдіяльності. Як різновид економічної діяльності, туризм продукується на підґрунті парадигми функціонування та розвитку туристичного потенціалу. Ця парадигма має суспільно-економічний характер, тобто діалектична орієнтація на перехід країн до прискорення високотехнологічних укладів, формування комплексного розвитку економічної системи, подолання масштабної кризи і не лише у виробничій сфері, де формується додана вартість, а й у сфері індустрії туризму, де вона примножується найбільш швидкими темпами.

Розвиток цієї галузі істотно впливає на інші галузі країни та вимагає формування ефективних моделей розвитку туристичного потенціалу, який варто розглядати не тільки як здатність виробляти товари та послуги, але і як систему, що дає можливість розвиватися іншим галузям в межах певних територій. Мова йде про створення умов для постійного розвитку, особливо збалансованого та креативного розвитку всіх галузей економіки України, при виконанні головної умови – розвиток галузі без втрати цілісності, а також найбільш ефективного та повного використання наявних ресурсів.

Процес збалансованого та креативного розвитку туристичного потенціалу є тривалим і охоплює не лише новітні види діяльності, а і гарантує просторову, ресурсну, виробничу та споживчу здатність цілісного комплексу туристичних послуг. За сприятливих та адекватних важелів державної підтримки туристичний потенціал країни спроможний внести суттєвий внесок у модернізацію просторової економіки та нарощування можливостей господарських комплексів. Проте етапи функціонування туристичного потенціалу в економічній системі України різних рівнів характеризується циклічною нестабільністю, провокуючи на виникнення загроз, викликів та невизначеності в сучасній індустрії туризму, яка, з одного боку, є одним із найбільш перспективних

та високоліквідних напрямів економічної діяльності, а з іншого – є надзвичайно чутливою до дії деструктивних чинників різного походження та статусу.

Природа туристичного потенціалу, як соціального явища індустрії туризму, зумовлює його тісні взаємозв'язки із процесами, що проходять у межах окремих туристичних дестинацій. Проте, поширення міжнародного тероризму, нелегальної міграції, зростання захворюваності на соціально небезпечні хвороби, загальне погіршення екологічної ситуації через інтенсифікацію туристичних потоків, призводять до суттєвого зростання їх негативного впливу на туристичні дестинації, та має різний ступінь прояву на просторовому рівні. Тому, в контексті світоглядного та діалектичного пізнання туристичного потенціалу, що співіснує у плетиві взаємодії структурних його елементів, вимагає пошуку взаємно сприйняття суспільством бізнес-процесів тих суб'єктів туристичної діяльності, які не мають сумнівів і суперечності або ж органічної неприйнятності щодо впровадження принципово нових підходів до розвитку індустрії туризму за умови виникнення загроз, викликів та невизначеності в динамічному економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки в Україні існує постійна небезпека розвитку туристичного потенціалу, тому його елементи перетворюється на інструменти реалізації ознак культури ведення бізнесу в туризмі, утверджених загальноекономічними цінностями та домінуючою ідеологією демократичного суспільства, яке прагне нової світоглядно-ідеологічної парадигми сталого розвитку туризму за європейськими наративами, а також визначення економічної вагомості продукуваних нових ресурсів та можливостей (механізмів, пріоритетів) для регулювання та досягнення оптимальної результативності суб'єктів туристичної діяльності під детермінуючим впливом ряду чинників, аналіз яких входить у блок найбільш важливих і актуальних тем сучасного економічного дискурсу. Саме зазначена об'єктивність зумовлює необхідність впровадження державної гарантії щодо розвитку туристичного потенціалу через модернізацію вагомих складовий економічної системи. Так, розгляду онтологічної складової туристичного потенціалу присвячено праці таких учених, як Адам, К. Адонго [1], Д. Аллейн, І. Боксілл [2], Е. Амбіндер [3], М. Баркер, С. Пейдж, Д. Мейєр [4], Б. Біаджі, К. Детотто [5], Х. Бхола-Пол [6], Р. Буайє [7], Р. Батлер [8], Г. Горіна, О. Чернега, О. Романуха, Г. Богатирьова, В. Барабанова [12; 13], Г. Манзо [16], Ю. Мансфельд, А. Пізам [15], Р. Моубі [18], Н. Трусова, В. Демко, Я. Кацемір [25], А. Вільямс, А. Монтанарі [27]. Завдяки їх науковим розробкам обґрунтовано теоретико-методологічні засади аналізу стану та перспектив розвитку туристичного потенціалу в регіонах. Водночас, враховуючи воєнний період та виклики в Україні, недостатньо повно розкрито нові напрямки та перспективи стану розвитку туристичного потенціалу, його бюджетно-стимулюючі інструменти, які дозволяють відновити ресурси для забезпечення потреб територіальних дестинацій.

Метою статті є оцінка стану розвитку туристичного потенціалу України в середовищі загроз, викликів та невизначеності, виявлення сегментів його безпечного середовища в країні із врахуванням чинників, які дозволяють накопичувати ресурси бюджетного стимулювання в територіальних дестинацій та забезпечити ефективність діяльності суб'єктів в туристичних кластерах.

Виклад основного матеріалу. Оцінка стану розвитку туристичного потенціалу через вагомі бюджетні інструменти стимулювання, якими є реальні інвестиційні надходження для вкладення коштів в об'єкти територіальних дестинацій, забезпечує мінімізацію загроз, викликів та невизначеності в економічній системі, формують достатній рівень конкурентоспроможності, рентабельності та окупності витрат в туристичному бізнесі, за наявності преференцій податкового характеру за відповідної інвестиційної інфраструктури регіонів. Перераховані фактори набувають особливої уваги для оцінювання рівня туристичного потенціалу територіальних дестинацій, що взаємодіють в інфраструктурі суміжних галузей із обслуговування туристів (рис. 1).

Рисунок 1. – Функціональна структура кластерів в туристичному потенціалі
Джерело: удосконалено автором за даними [10; 11; 17; 19]

Оцінка рівня розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій, з огляду на велику кількість факторів, що забезпечені ресурсами бюджетного стимулювання, потребує комплексного підходу до визначення ознак приналежності туристичного кластеру до територіальної дестинації та розрахунку інтегрального індексу її привабливості (рис. 2). Розрахунок інтегральних індексів дозволяє оцінити переваги туристичних кластерів в сфері обслуговування та забезпечити їх діяльність шляхом визначення коефіцієнта варіації між інтегральним індикатором привабливості територіальних дестинацій та ефектом впливу накопичених ресурсів бюджетного стимулювання на відновлення матеріально-технічного забезпечення суб'єктів туристичних кластерів. Індикатори поділяються на стимулятори і де стимулятори для обрахунку часткових індексів, які входять до зведеного інтегрального індексу як середньгеометричної величини групових інтегральних індексів [26]. При чому для індикаторів-стимуляторів бал зростає разом зі збільшенням кількісної величини індикатора, а для індикаторів-дестимуляторів вищий бал присвоюється коефіцієнтам з нижчим кількісним обсягом їх величини.

Інтегральний індикатор розраховується на підставі трьох груп агрегованих індикаторів з урахуванням пропорційності їх рівня [24]: рентабельність діяльності – 65%; перспективи розвитку – 20%; економічні ризики – 15%.

Враховуючи особливості економічних відносин в країні пропонується проводити оцінку розвитку туристичного потенціалу за етапами (рис. 2), які включають розрахунок: аналітичних індикаторів діяльності суб'єктів туристичних кластерів за сферою обслуговування територіальних дестинацій, в часовому періоді; прогнозних індикаторів розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій за сукупністю надходження ресурсів, в тому числі бюджетного стимулювання.

Рисунок 2. – Комплексний методичний підхід до оцінки розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій за рівнем накопичення ресурсів бюджетного стимулювання

Джерело: удосконалено автором за даними [24; 26]

Методичною новизною серед сценаріїв оцінки розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій є визначення ефекту впливу накопичених ресурсів бюджетного стимулювання на відновлення матеріально-технічного забезпечення суб'єктів туристичних кластерів, сферу обслуговування територіальних дестинацій за різних умов їх географічного розміщення та використання природних, етнокультурних, соціально-історичних складових туристичного потенціалу.

Серед специфічних ресурсів бюджетного стимулювання розвитку туристичного потенціалу довоєнного та воєнного періоду в Україні є туристичний збір у розмірі від 0.5% (для

внутрішнього туризму) до 5% – для в'їзного туризму до бази справляння збору. Так, в період стабільного розвитку туристичного потенціалу країни, за 2018-2021 рр. обсяг надходжень до бюджету України туристичного збору від діяльності суб'єктів туристичних кластерів зріс у 2,6 разів, в тому числі від юридичних осіб – у 2,5 рази, від фізичних осіб-підприємців – у 2,8 разів (рис. 3).

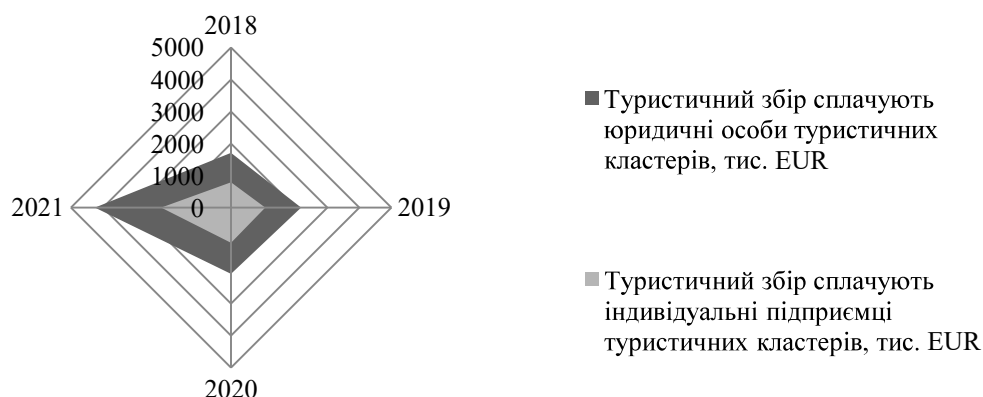

Рисунок 3. – Обсяг туристичного збору від діяльності суб'єктів туристичних кластерів України за 2018-2021 рр., тис. EUR

Джерело: побудовано за даними [9; 21; 22]

В цілому приріст податкових надходжень від діяльності суб'єктів туристичних кластерів за 2020-2021 рр. складав 40,7%, в тому числі від екскурсійної діяльності – 22,6% (рис. 4-5).

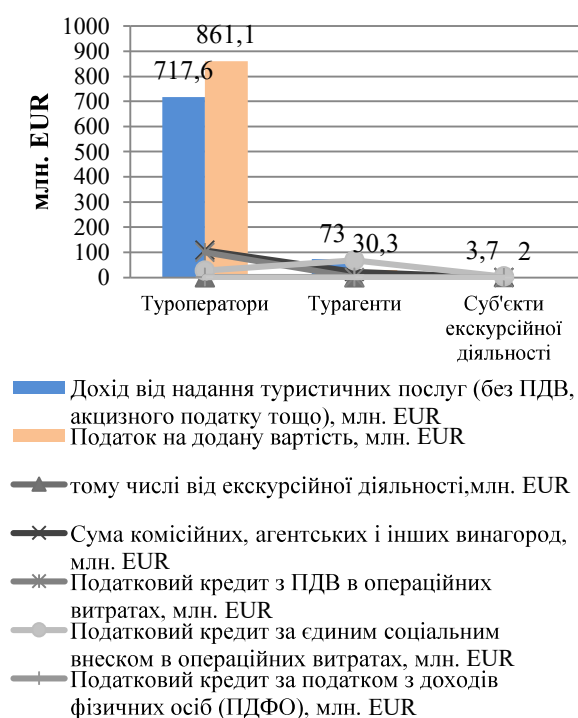

Рис. 4. – Розподіл ресурсів за обсягом податкових надходжень до бюджету України від економічної діяльності суб'єктів туристичних кластерів за 2020 р., млн. EUR

Джерело: побудовано за даними [9; 21; 22]

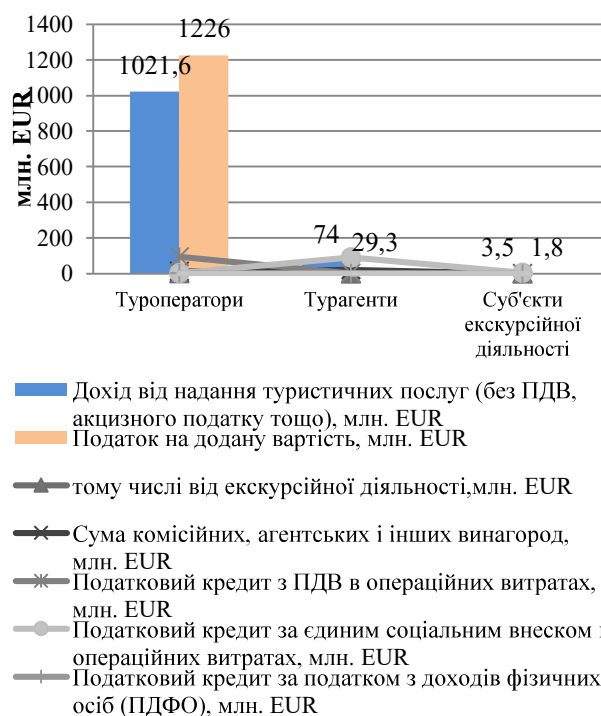

Рис. 5. – Розподіл ресурсів за обсягом податкових надходжень до бюджету України від економічної діяльності суб'єктів туристичних кластерів за 2021 р., млн. EUR

За 2020-2021 рр. величина отриманого доходу збільшилась на 302,9 млн. EUR та мала цільову спрямованість – відтворення туристичного потенціалу територіальних дестинацій та матеріально-технічного забезпечення суб'єктів туристичних кластерів. Найбільша питома вага податкових платежів до бюджету надходила від туристичних операторів – від 96,4% до 97,5% загальної суми податкових зобов'язань суб'єктів туристичних кластерів в країні.

Туристичними агентами та суб'єктами екскурсійної діяльності за 2020-2021 рр. перераховано до бюджету 59,6 млн. EUR та 3,8 млн. EUR податку на додану вартість, в тому числі від екскурсійної діяльності – 0,7 млн. EUR та 2,8 млн. EUR відповідно. Обсяг комісійних, агентських та інших винагород туристичних операторів, за період дослідження, зменшився на 87,8%, туристичних агентів – на 3,4%, суб'єктів екскурсійної діяльності – на 60%. Операційні витрати на надання туристичних послуг підприємствами обслуговуючої сфери туристичних операторів скоротились на 12,7 млн. EUR, суб'єктів екскурсійної діяльності – на 0,5 млн. EUR, туристичних агентів – збільшились на 4,0 млн. EUR.

В 2018-2019 рр. середній обсяг витрат туристичних операторів на розміщення та проживання туристів по відношенню до їх середньої величини в 2020-2021 рр. зріс на 34.7% або на 205.14 млн. EUR (рис. 6).

Рисунок 6. – Витрати економічної діяльності суб'єктів туристичних кластерів у сфері обслуговування та забезпечення розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій в середньому за 2018-2021 рр., млн. EUR

Джерело: побудовано за даними [9; 21; 22]

Витрати на готелі та інші засоби збільшились на 45%, витрати на транспортне обслуговування – на 61%. В структурі транспортних витрат найбільшу питому вагу складають витрати на повітряні перевезення туристів – від 96,5% до 98,1%. В середньому витрати на харчування за період дослідження зросли в 6,7 разів, на екскурсійне обслуговування – на 66%. Питома вага ресурсів на екскурсійне обслуговування в загальному обсязі витрат на обслуговування туристичної індустрії складала від 22,4% до 23,9%.

Динаміку обсягу бюджетних видатків на розвиток туристичного потенціалу територіальних дестинацій України представлено на рис. 7-8.

Так, за 2018-2021 рр. сукупні видатки на розвиток туристичного потенціалу територіальних дестинацій в Україні збільшились більш ніж 2.2 разів. Проте, на утримання туристичних об'єктів виділялась вкрай низька частка ресурсів у Державному бюджеті (від 0.68% до 1.1%) із бюджетів місцевих громад від 0.96% до 3.62% (рис. 7-8). Більша частка видатків розподілялась на галузі культури, підтримання заповідників, національних парків, розвиток мистецтва тощо [9; 21; 22].

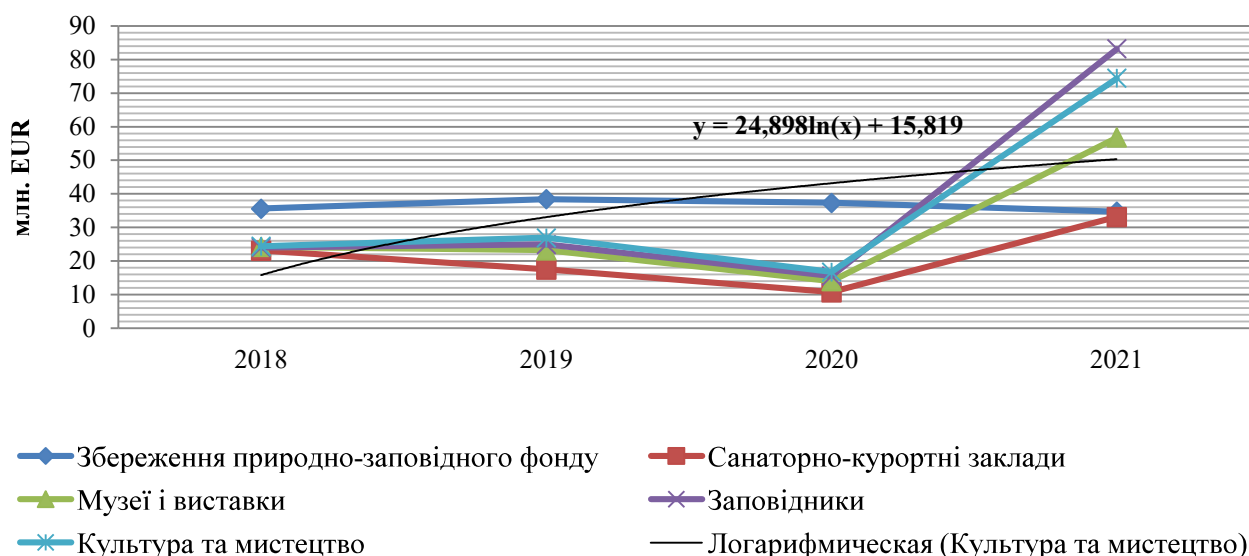

Рисунок 7. – Динаміка видатків на розвиток туристичного потенціалу територіальних DESTINACIЙ з Державного бюджету України за 2018-2021 рр., млн. EUR
Джерело: побудовано за даними [9; 21; 22]

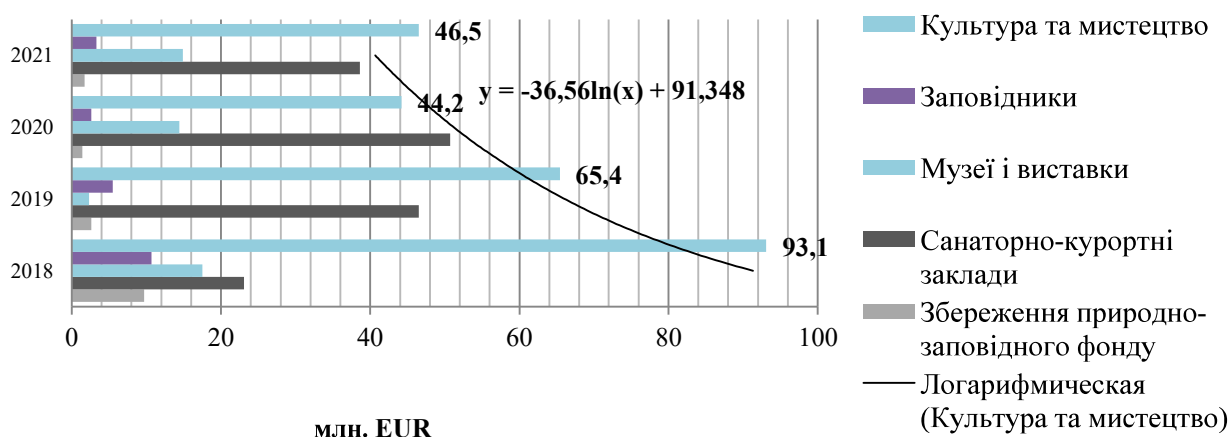

Рисунок 8. – Динаміка видатків на розвиток туристичного потенціалу територіальних DESTINACIЙ з бюджету місцевих громад за 2018-2021 рр., млн. EUR
Джерело: побудовано за даними [9; 21; 22]

Після повномасштабного вторгнення країни-агресора туризм в Україні сильно постраждав. У 2022 р. надходження від розвитку туристичного потенціалу територіальних DESTINACIЙ до бюджету країни зменшилися більш ніж на третину. Туристичні бази, дитячі табори, кемпінги втратили 57% доходів, а туроператори й агентства – десятки відсотків прибутку. Єдиний напрям, який показав зростання – це пансіонати та гуртожитки. Адже вони стали тимчасовим прихистком для внутрішньо переміщених осіб, тому зросли на 46% (рис. 9).

Інфраструктура туристичних кластерів зазнала серйозних пошкоджень. Деякі унікальні туристичні об'єкти знищено повністю, інші перебувають під окупацією. Утім, попри все, потенціал розвитку туризму не зупинився. Навіть з'явилися нові напрямки, оскільки навіть у таких умовах Україна лишається цікавою для багатьох туристів, які приїждять для розширення пізнання української культури, побачити, як живе країна під час війни, і підтримати українське суспільство.

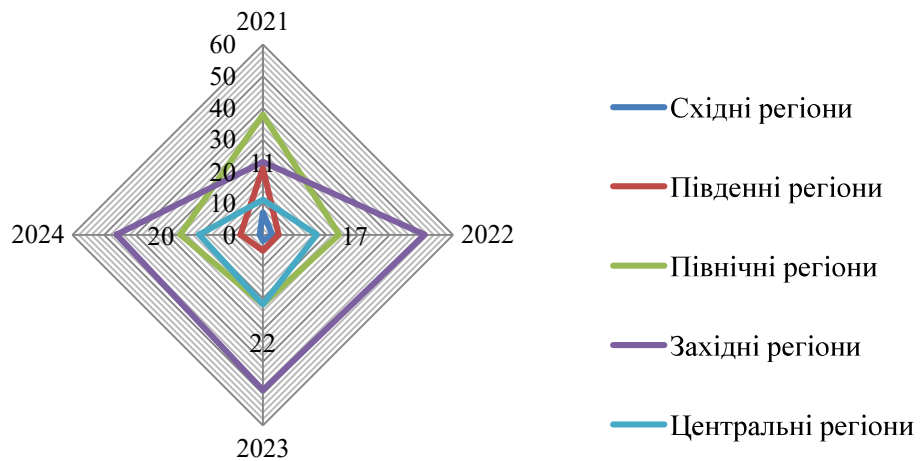

Рисунок 9. – Структура надходження туристичного збору від здійснення економічної діяльності суб'єктів туристичних кластерів в регіонах України за 2021-2024 рр., %
Джерело: побудовано за даними [9; 20; 21; 22]

За підрахунками американських аналітиків, відсутність воєнних дій на території України, у 2024 р. дозволила збільшити туристичний потенціал країни до 1,78 млрд. EUR. Проте, при продовженні воєнного стану в країні, щорічні втрати в туризмі сягатимуть 1,54 млрд. EUR. Така тенденція може призвести до серйозних втрат в туристичній індустрії та продовжитись, що найменш до 2034 р. [20].

За даними Державного агентства розвитку туризму, у 2024 р. туристична сфера поповнила бюджет України лише 6,38 млрд. EUR. В 2023 р. обсяг туристичного збору майже на 23% перевищував рівень у 2022 р., до бюджетів місцевих громад в цей період надійшло 5,2 млн. EUR. У 2022 р. ця сума була менша майже на половину (лише 4,18 млн. EUR). За обсягом сплаченого туристичного збору лідерами є Київ та територіальні дестинації Львівської, Івано-Франківської, Черкаської, Закарпатської та Дніпропетровської областей. Помітно активізувалися територіальні дестинації центральних регіонів: Вінницька, Полтавська та Кіровоградська області [20]. Отже, попит на внутрішній туризм в цих регіонах поступово відновлюється. Натомість у Запорізькій області туристичний збір знизився. Подібна тенденція спостерігається у Східних і Південних регіонах, де досі тривають бойові дії або є загроза обстрілів: Харківська, Донецька, Луганська області, а також Херсонщина.

В III кварталі 2024 р. лише 13% туристичних компаній змогли наростити обсяг послуг порівняно з довоєнним періодом, 10% суб'єктів бізнесу в туристичних кластерах припинили роботу, 77% відчувають значне падіння обсягів туристичних послуг. Майже половина функціонуючих туристичних компаній не має фінансових резервів на відновлення можливостей ведення діяльності. Основними викликами розвитку туристичного потенціалу в територіальних дестинаціях під час воєнних дій є економічна нестабільність в країні, що провокує небезпеку в цілісній інфраструктурі кластерів, які ускладнюють і пересування, і обслуговування туристів. Окрема велика перешкода – кадровий голод (42%). Частина працівників туристичних компаній виїхала за кордон, деякі змінили сферу діяльності, 40% суб'єктів туристичних кластерів залишились без кадрового потенціалу через значні масштаби мобілізації чоловіків середнього віку [20].

В довоєнному періоді туристична індустрія та суміжні галузі надавали 1,3 млн. робочих місць. Натомість зараз у цій сфері працює лише близько 600 тис. співробітників. Тобто галузь втратила 700 тис. потенційно активних людських ресурсів, а це втрачені можливості для економіки й регіонів країни. Практично всі готелі мають відкриті вакансії, а плинність кадрів сягає 40%. Більша частина найманих працівників потребують як перепідготовки, так і психологічної підтримки.

Іншими перешкодами розвитку туристичного потенціалу територіальних дестинацій різних за рівнем отриманих втрат від воєнних дій є енергетична криза, яка значно збільшила витрати на електро-, газо- та водопостачання. Готелі й садиби змушені піднімати ціни, що робить відпочинок менш доступним для туристів. Держава намагається запускати програми підтримки, але поки їх недостатньо. Втім, навіть під час таких екстремальних умов відбувається адаптація. Так, у Карпатах та інших регіонах набувають популярності еко-готелі з альтернативною енергією.

Морські курорти України зазнали серйозних руйнувань. Чорноморське узбережжя, яке раніше приваблювало як українців, так і іноземців, нині в зоні ризику. Багато об'єктів на Одещині, Миколаївщині, Херсонщині та в інших Південних регіонах пошкоджені або повністю знищені, а територіальні дестинації Азовського узбережжя знаходяться під окупацією. Тому оцінка наслідків воєнних дій на екологічну складову та безпеку розвитку туристичного потенціалу Південного регіону потребує більш детального дослідження.

Проте, необхідно виокремити декілька тенденцій розвитку туристичного потенціалу в воєнному періоді України: оздоровчий туризм зростає – соціальні потреби туристів зростають через пошук місць для знання наслідків стресу; групові тури зменшуються, на першому місці з'являються сімейні й індивідуальні поїздки; бронювання закладів відпочинку в короткі терміни збільшується; портрет туриста зазнав суттєвих змін – головна аудиторія споживачів туристичних послуг це жінки з дітьми; поява нового туристичного напрямку – воєнний туризм, вартість туру 150-250 EUR. Іноземців цікавлять місця бойових дій (Київ, Львів, Буча, Ірпінь, Бородянка, Харків). Частина коштів від таких турів спрямовується на допомогу ЗСУ або постраждалим від війни; зростає популярність донат-турів задля підвищення волонтерських заходів та долучення населення до відновлення маршрутів в деокупованих містах; впровадження інклюзивного туризму; активний розвиток туризму для людей з інвалідністю (проходження реабілітації після поранень).

Відновлення туристичного потенціалу в Україні розглядається в декількох сценаріях розвитку подій [20]:

1. Оптимістичний сценарій. Якщо Україна поверне всі території й встановиться стабільність, туристичний попит зросте дуже швидко. Особливу роль відіграватимуть реабілітаційні подорожі для ветеранів, дітей, людей із ПТСР. Очікування іноземних туристів через рік після перемоги, а великі інвестиції у готелі робитимуться не раніше ніж за 3-5 років.

2. Реалістичний сценарій. Якщо війна закінчиться, але стабільність настане не одразу, розвиток туристичного потенціалу буде поступовим. Основними клієнтами стануть внутрішні туристи, які обиратимуть короткі подорожі в межах безпечних регіонів. Попит зросте на тематичні напрямки (гірськолижні курорти, веломаршрути, історичні тури). Пріоритетом будуть програми для відпочинку й відновлення ветеранів.

3. Песимістичний сценарій. Якщо бойові дії триватимуть довго або частина територій залишиться окупованою, туризм розвиватиметься лише в окремих регіонах, переважно в Західних областях України, де збережеться невеликий попит, зокрема серед жінок, дітей, військових. Деякі області (Херсонщина, Миколаївщина, Запоріжжя) залишатимуться недоступними через руйнування та замінування. Водночас розвиватиметься пам'ятний туризм, тобто маршрути бойовими місцями.

У довгостроковій перспективі, базуючись на досвіді країн ЄС, поширення та впровадження інновацій в туристичних кластерах та просування послуг зеленого туризму в територіальних дестинаціях сільського типу дозволить забезпечити соціально-екологічну безпеку регіонів та привести цілі сталого розвитку ЄС в активну фазу розвитку туристичного потенціалу нашої держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, для забезпечення гарантії розвитку туристичного потенціалу в Україні необхідним вважається впровадження економіко-правових механізмів в макросистемі територіальних дестинацій, які мають врегульовувати та послаблювати вплив деструктивних чинників зовнішнього середовища в процес відновлення туристичної системи в Україні. Туристичний сектор має не тільки високий економічний, але й

соціальний потенціал, допомагаючи в процесах реабілітації та психологічного відновлення населення. Інвестиції в розвиток інфраструктури й новітні технології, відновлення культурних та природних пам'яток, а також розробка програм для підтримки внутрішнього туризму – все це має важливе ключове значення для залучення як українських, так і міжнародних партнерів у відбудову туристичного потенціалу в регіонах де активно розвиваються суб'єкти туристичних кластерів і які розширюють обслуговуючу сферу територіальних дестинацій.

Розробка складних моделей економічного забезпечення туристичного потенціалу дозволить скасувати ключові регуляторні бар'єри для суб'єктів туристичних кластерів, впровадити превентивні заходи щодо запобігання надлишкового тиску на пріоритетні права туристичних потоків. Поєднання національно-державних інтересів із європейськими країнами дозволить лібералізувати ліцензійні умови ведення туристичного бізнесу та запровадити світові стандарти інноваційного розвитку туристичного потенціалу в реальному секторі економіки країни, а також гарантувати якісні туристичні послуги, активізувати міжрегіональну та транскордонну співпрацю, розробляти цільові програми диверсифікації ризиків та загроз функціонування територіальних дестинацій, збалансування розвитку ключових галузей економіки, соціальної сфери й інституцій для створення стабільного та мирного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Adam I., Adongo C.A. Do backpackers suffer crime? An empirical investigation of crime perpetrated against backpackers in Ghana. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2016. Vol. 27. P. 60-67.
2. Alleyne D., Boxill I. The impact of crime on tourist arrivals in Jamaica. *International Journal of Tourism Research*. 2003. Vol. 5(5). P. 381-391.
3. Ambinder E. Urban violence raises safety fears. *Corporate Travel*. 1992. Vol. 9(6). P. 133-138.
4. Barker M., Page S.J., Meyer D. Modeling Tourism Crime – The 2000 Americas Cup. *Annals of Tourism Research*. 2002. Vol. 29(3). P. 762-782.
5. Biagi B., Detotto C. Crime as tourism externality. *Regional Studies*. 2014. Vol. 48(4). P. 93-709.
6. Bhola-Paul H.M. Tourism Challenges and the Opportunities for Sustainability: A Case Study of Grenada, Barbados, and Tobago. *Journal of Tourism and Hospitality Management*. 2015. Vol. 9-10. P. 204-213.
7. Buaye R. Regulation Theory: A Critical Analysis. Moscow: Science for society, RGGU, 1997. 178 p.
8. Butler R.W. The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*. 1980. Vol. 24(1). P. 5-12.
9. Довідник пільг, передбачених чинним законодавством щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів. URL: <https://services.uteka.ua/ua/publication/data-16-dannic-dlya-raschetov-58-spravochniki-nalogovykh-lgot> (Accessed: 12.05.2025)
10. Герасименко В. Ринки туристичних послуг: стан та тенденції розвитку. Одеса. Астропринт, 2013. 138 с.
11. Головчан А. Теоретичні та методологічні підходи до визначення та управління туристичними дестинаціями. *Торгівля та ринок України*. 2009. № 27. С. 160.
12. Gorina G.O., Chernega O.B., Romanukha O.M., Bohatyryova G.A. (2019). Comparative analysis of the regional markets of cultural and cognitive tourism development in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2019. Vol. 28(1). P. 29-38.
13. Gorina G.O., Barabanova V.V., Bohatyryova G.A., Nikolaichuk O.A., Romanukha O.M. (2020). Clustering of regional tourism service markets according to indicators of the functioning of subjects of tourism activity. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2020. Vol. 29(4). P. 684-692.
14. Городиський Т.І. Інноваційний та інвестиційний потенціал: фактори впливу. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 17(2). С. 276–284.
15. Mansfeld Y., Pizam A. Tourism, security and safety. Rutledge, London and New York, 2006, 244 p.
16. Manzo Gloria G. Oxford Economics for World Travel & Tourism Council. *Economic impact 2019 Ukraine*. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf> (Accessed: 12.05.2025)
17. Мазаракі А., Ткаченко Т., Мельниченко С. Туристичні дестинації: теорія, управління, брендинг. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2013. 240 с.
18. Mawby R.I. Tourist's perceptions of security: the risk-fear paradox. *Tourism Economics*. 2000. Vol. 6(2). P. 109-121.

19. Ніколаєва О. (2015). Форми територіальної організації рекреаційної та туристичної діяльності в регіоні. Журнал освіти, здоров'я та спорту. 2015. № 5(3). С. 593-600.
20. Огляд туристичної галузі в Україні: виклики, нові напрямки та перспективи. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/oglyad-turistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-vikliki-novi-napryamki-ta-perspektivi> (дата звернення: 12.05.2025)
21. Туристичний портал України. URL: <http://www.stejka.com/ukr> (дата звернення: 12.05.2025)
22. Статистика туризму України: динаміка податкових надходжень за регіонами. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nahodzhzen-po-regionah> (дата звернення: 12.05.2025)
23. Trusova N.V., Tanklevska N.S., Cherniavska T.A., Prystemskyi O.S., Yeremenko D.V., Demko V.S. Financial Provision of Investment Activities of the Subjects of the World Industry of Tourist Services. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. 4(44). P. 890-902.
24. Trusova N.V., Kyrylov Yu.Y., Hranovska V. Hr., Prystemskyi O.S., Sakun A. Zh. The imperatives of the development of the tourist services market in spatial polarization of the regional tourist system. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2020. Vol. 29(2). P. 565-582.
25. Trusova N.V., Krasnodied T.L., Demko V.S., Zakharchenko O.H., Morozova O.S., Katseмир Ya.V. Guarantee of safe innovative development of the tourist industry of Ukraine. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2022. Vol. 41(2). P. 422-432.
26. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних показників. *Економіка та прогнозування*. 2006. №4. С. 133-145.
27. Williams A.M., Montanari A. Sustainability and self-regulation: Critical perspectives. *An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*. 2007. Vol. 1. P. 26-40.

References

1. Adam, I., Adongo, C.A. (2016). Do backpackers suffer crime? An empirical investigation of crime perpetrated against backpackers in Ghana. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 27, 60-67.
2. Alleyne, D., Boxill, I. (2003). The impact of crime on tourist arrivals in Jamaica. *International Journal of Tourism Research*, 5(5), 381-391.
3. Ambinder, E. (1992). Urban violence raises safety fears. *Corporate Travel*, 9(6), 133-138.
4. Barker, M., Page, S.J., Meyer, D. (2002). Modeling Tourism Crime – The 2000 Americas Cup. *Annals of Tourism Research*, 29(3), 762-782.
5. Biagi, B., Detotto, C. (2014). Crime as tourism externality. *Regional Studies*, 48(4), 93-709.
6. Bhola-Paul, H.M. (2015). Tourism Challenges and the Opportunities for Sustainability: A Case Study of Grenada, Barbados, and Tobago. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 9-10, 204-213.
7. Buaye, R. (1997). Regulation Theory: A Critical Analysis. Moscow: Science for society, RGGU, 178.
8. Butler, R.W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24(1), 5-12.
9. Directory of benefits provided by the current legislation on the payment of taxes, fees, and other mandatory payments. (2025). URL: <https://services.uteka.ua/ua/publication/data-16-dannie-dlya-raschetov-58-spravochniki-nalogovykh-igot> (Accessed: 12.05.2025)
10. Gerasymenko, V. (2013). Tourist services markets: state and trends of development. Odessa. Astroprint, 138 (in Ukr).
11. Golovchan, A. (2009). Theoretical and methodological approaches to the definition and management of tourist destinations. *Trade and Market of Ukraine*, 27, 160.
12. Gorina, G.O., Chernega, O.B., Romanukha, O.M., Bohatyryova, G.A. (2019). Comparative analysis of the regional markets of cultural and cognitive tourism development in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 28(1), 29-38.
13. Gorina, G.O., Barabanova, V.V., Bohatyryova, G.A., Nikolaichuk, O.A., Romanukha, O.M. (2020). Clustering of regional tourism service markets according to indicators of the functioning of subjects of tourism activity. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29(4), 684-692.
14. Gorodyskyj, T.I. (2007). Innovation and investment potential: factors of influence. *Scientific Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 17(2), 276-284.
15. Mansfeld, Y., Pizam, A. (2006). Tourism, security and safety. Rutledge, London and New York, 244.
16. Manzo, Gloria G. (2019). Oxford Economics for World Travel & Tourism Council. *Economic impact 2019 Ukraine*. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf> (Accessed: 12.05.2025)

17. Mazaraki, A., Tkachenko, T., Melnychenko, S. (2013). Tourist destinations: theory, management, branding. Kiev: Kyiv National University of Trade and Economics, 240 (in Ukr).
18. Mawby, R.I. (2000). Tourist's perceptions of security: the risk-fear paradox. *Tourism Economics*, 6(2), 109-121.
19. Nikolayeva, O. (2015). Forms of territorial organization of recreational and tourist activity in the region. *Journal of Education, Health and Sport*, 5(3), 593-600.
20. Overview of the tourism industry in Ukraine: challenges, new directions and prospects. (2024). URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/oglyad-turistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-vikliki-novi-napryamki-ta-perspektivi> (Accessed: 12.05.2025)
21. Tourist portal of Ukraine. (2025). URL: <http://www.stejka.com/ukr> (Accessed: 12.05.2025)
22. Tourism statistics of Ukraine: dynamics of tax revenues by regions. (2023). URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nadhodzen-po-regionah> (Accessed: 12.05.2025)
23. Trusova, N.V., Tanklevska, N.S., Cherniavska, T.A., Prystemskyi, O.S., Yeremenko, D.V., Demko, V.S. (2020). Financial Provision of Investment Activities of the Subjects of the World Industry of Tourist Services. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 4(44), 890-902.
24. Trusova, N.V., Kyrylov, Yu.Y., Hranovska, V. Hr., Prystemskyi, O.S., Sakun, A. Zh. (2020). The imperatives of the development of the tourist services market in spatial polarization of the regional tourist system. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 29(2), 565-582.
25. Trusova, N.V., Krasnodied, T.L., Demko, V.S., Zakharchenko, O.H., Morozova, O.S., Katsemir, Ya.V. (2022). Guarantee of safe innovative development of the tourist industry of Ukraine. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 41(2), 422-432.
26. Umanets, T.V. (2006). Assessment of investment attractiveness of the region using integral indices. *Economics and forecasting*, 4, 133-145.
27. Williams, A.M., Montanari, A. (2007). Sustainability and self-regulation: Critical perspectives. *An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1, 26-40.

DZHUMURAT Volodymyr

graduate student of the third

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Cherkasy, Ukraine

STATE OF DEVELOPMENT OF UKRAINE'S TOURISM POTENTIAL IN AN ENVIRONMENT OF THREATS, CHALLENGES AND UNCERTAINTY

Introduction. Modern tourism in Ukraine acquires the status of a messenger of peace and commonwealth between peoples, respect for their cultures and customs, an instrument of cooperation in various spheres of economic activity. As a type of economic activity, tourism is produced on the basis of the paradigm of the functioning and development of tourism potential. This paradigm has a socio-economic character, that is, a dialectical orientation towards the transition of countries to the acceleration of high-tech systems, the formation of a comprehensive development of the economic system, overcoming a large-scale crisis, and not only in the production sphere, where added value is formed, but also in the sphere of the tourism industry, where it multiplies at the fastest pace.

Purpose. The purpose of the article is to assess the state of development of Ukraine's tourism potential in an environment of threats, challenges and uncertainty, to identify segments of its safe environment in the country, taking into account factors that allow accumulating budget stimulation resources in territorial destinations and ensuring the effectiveness of the activities of entities in tourism clusters.

Results. The main negative and positive trends in the development of tourism potential in Ukraine are summarized. The volume of tourist tax in the pre-war and war periods of Ukraine is presented, as well as the structure of its receipts between the regions of the country. The distribution of resources by the amount of tax revenues to the budget of Ukraine from the economic activity of tourism cluster entities is carried out. The cost component of the economic activity of tourism cluster entities in the field of servicing and ensuring the development of the tourism potential of territorial destinations is presented. The dynamics of expenditures for the development of the tourism potential of territorial destinations from the state budget and the budget of local communities is analyzed.

Originality. The functional structure of clusters in the tourist potential is summarized. A comprehensive methodological approach to assessing the development of the tourist potential of territorial destinations by the level of accumulation of budget stimulation resources is presented. A methodological novelty among the scenarios

for assessing the development of the tourist potential of territorial destinations is the determination of the effect of the accumulated budget stimulation resources on the restoration of the material and technical support of the subjects of tourist clusters, the sphere of service of territorial destinations under different conditions of their geographical location and the use of natural, ethnocultural, socio-historical components of the tourist potential. Scenarios of events regarding the restoration of the country's tourist potential are presented.

Conclusion. *To ensure the development of tourism potential in Ukraine, it is necessary to introduce economic and legal mechanisms in the macrosystem of territorial destinations, which should regulate and weaken the influence of destructive factors of the external environment on the process of restoring the tourism system in Ukraine. The tourism sector has not only high economic, but also social potential, helping in the processes of rehabilitation and psychological recovery of the population. Investments in the development of infrastructure and new technologies, restoration of cultural and natural monuments, as well as the development of programs to support domestic tourism – all this is of key importance for attracting both Ukrainian and international partners to rebuild tourism potential in regions where tourism cluster entities are actively developing and which are expanding the service sector in territorial destinations.*

Keywords: *tourism potential, territorial destinations, tourism cluster entities, resources, budget incentives, tourism fee.*

*Одержано редакцією: 18.03.2025
Прийнято до публікації: 11.04.2025*